

Самуило М. ПУХИЕРА

ПОРИЈЕКЛО НАЗИВА „ЦРВЕНА ХРВАТСКА“

Послије низа дуготрајних ратова које су водили против илирских племена: Ардијејаца, Делмата и Либурна на источној обали Јадранског Мора, Римљани су успјели да подвргну под своју власт читаву илирску обалу од ријеке Војуше (Asus) до ријеке Раше (Arsia). Такође су покорили и сва остала илирско-келтска племена далеко и дубоко на сјеверу и истоку јадранске обале. За све ово пространо илирско и илирско-келтско подручје образовали су јединствену провинцију под именом Илирик. Приморско подручје ове провинције, са његовим непосредним залеђем, називало се *Горњи Илирик*.¹⁾

Десете године нове ере читав Илирик је био подијељен на двије провинције: *Панонију* (Горњу и Доњу) и *Далмацију*. Ова је обухватала подручје Горњег Илирика од његовог приморја до ријека Колубаре и Ибра у залеђу.²⁾ Око 297 године спровео је цар Диоклецијан реорганизацију Римског Царства. Тада је Далмација подијељена на двије провинције. Једној, од ушћа Раше до близу Будве, задржан је назив Далмација, а друга, од Будве до ријеке Мат, названа је Превалитаном (Превалис).

Приликом подјеле Римског Царства на Источно и Западно (395 г.), провинција Далмација припала је Западном, али је 427 год. Гала Плацидија уступи Византији. Када су Остро-Готи у другој половини V вијека продрли у Далмацију, ова је етнички била подијељена на Приморску и Загорску. У приморју, а поглавито у градовима и на острвима, били су Ромеи (Латини), а „њен унутарњи дио (загорје) постао је домовина Источних Гота. Када је готски вођа и владар Теодорик завладо и Приморском Далмацијом, назвао се »Principes Dalmatarum«³⁾ Дакле латинске и гот-

¹ Назив „Горњи Илирик“ зајемчен је у натпису на спомен-плочи постављеној у част римског намјесника Долабеле »P. Corne (lio) Dolabel (ae) ... civitates superioris provinciae Illirica«. Натпис је нађен код данашњег Цавтата, а донесен у corpus inscriptionum Latinorum, вол. III. 1741; Фердо Шишић, Повијест Хрвата, Загреб 1925, стр. 104.

² Константин Јиречек: Die Romane Städten Dalmatien vol I, Wien 1901, стр. 10; Вулић: Октавианов Илирски рат, Глас Српске академије, књ. 72, Београд 1907, стр. 8—10; Шишић, сп. дј., 104.

³ Јосип Руч: Kralji Svevladovičev, Ljubljana 1931, стр. 147.

ске Далмације. Ово је прва појава двију Далмација. Послије пада готске власти у Далмацији 555 године, ова је поново, као једна цјелина, дошла под власт Источног Римског Царства (Византије).

У току провођења управне и војне реформе у Царству (у освитку VII вијека) Далмација је постала *византиском темом* задржавши своје име, а Превалитана је била придружена драчкој теми. Тако је далматинска тема остала потпуно отсјечена од драчке теме.

У аварско-словенској најезди на Далмацију 612 године, пропала је Салона и други римски градови, те су од далматинске теме остали у посједу Ромеа: општењена Диоклецијанова палата, градови Трогир, Задар и мање утврде (опидули) на копну, као и њена острва. Тако је тема Далмација са своје копнене стране била потпуно опкољена словенским живљем и по *други* пут етнички подијељена. Продором словенског живља на море, особито од доње Цетине до Превалитане, далматинска тема је остала потпуно отсјечена од других ромејских остатака у приморским превалитанским градовима. Новоподигнути град Раусијум, који су Словени назвали Дубровником, потпуно је био отсјечен и од једне и од друге теме. Остаци далматинске теме били су сада упућени на Равену и с њом су повезани. Губитком Равене (751 године) почела је Византија да поклања више пажње источној обали Јадрана, који је тада називала „Далматинским Морем“.⁴) На управу далматинске теме постављен је „катепан“ са сједиштем у Задру или у Дубровнику.⁵) „Око тога времена спроведена је и организација царске Далмације у војно-административним пословима“.⁶)

Премда је за цара Диоклецијана крајњи јужни дио првобитне римске провинције Далмације доспио у провинцију Превалитану и тиме добио ново име, у њему се није заборавило старо име Далмација. Није ни онда када је тај дио остао потпуно одијељен од поменутих остатака далматинске теме, па ни касније кад се називао *Диоклијом или Зетом*. Али се назив Далмација за сјеверни превалитански крај надасве није заборавио у новој римској провинцији Далмацији, каснијој византиској теми, а ни последије међу њеним остацима. Код њих, и преко њих, он се трајно сачувао.

Поменути превалитански крај и византиски писци од XI до XIII вијека називају Далмацијом. Тадашњи његови становници: Ромеи (Латини) Арбанаси и Срби њима су „Далмати“ (Далматинци), па су им Далматинци и сами Срби у његовом залеђу, а град Рас им је у Далмацији.⁷)

⁴. Жиречек — Радонић: Историја Срба, I св., Београд 1922, стр. 133.

⁵. Идем.

⁶. Шишић, *сп. дј.*, 295.

⁷. Ана Комнина; навод код Жиречек — Радонића, с. д. 173, 81, 82.

Уређењем односа између Византије и словенских племена, која су запосјела некадашњу римску Далмацију, дошло је на њеном тлу до образовања појединих словенских политичких јединица. Тиме је византиска тема Далмација престала да буде јединствена цјелина не само у политичком него и у етничком погледу. Отада назив Далмација не обухвата читаву источну јадранску обалу од Кварнера до Превалиса. Он се задржао, како сам већ казао, међу преосталим њеним ромејским (латинским) становништвом у приморским градовима: Задру, Трогиру, Сплиту, Дубровнику и Котору, на копну и у онима на острвима Крку, Осору (Цресу и Лошињу), Рабу и Вргади. Ови градови и острва сачињавали су и даље византиску тему Далмацију.

Дуж читавог поменутог приморја јављају се сада нове политичке јединице са својим називима. Од Раше до доње Цетине области су Либурнија и Хрватска. Ове су се у IX вијеку стопиле у јединствену политичку цјелину под називом Хрватска. Од доње Цетине до Бојане истичу се самосталне области: Неретванска од Цетине до Неретве, Захумска од Неретве до Дубровника, Травунија са Конавлима од Дубровника до Котора. Њих јасно набраја цар Константин Порфирогенет и каже да су насељене Србима,⁸⁾ али им не даје заједничко име. Од Котора до Бојане је област Зета (Диоклија или Дукља). Приморски градови и острва задржали су заједничко име Далмација.

Набројене области — било све, било неке — повремено су се повезивале у заједницу са заједничким владаром који би успио да их у њу окупи, али ипак не би добиле јединствен назив. До њега није могло ни да дође, јер је свака од њих била самостална јединица (тетрархија) са кнезом (архонтом) на челу, подијељена на више жупанија. Своју самоуправу задржавале су и онда када би се повезале у заједницу. Осим тога, њихова се повезаност у заједници прекидала због честих унутарњих борби, које су се највише водиле због питања о насљедству пријестола. То је спречавало трајан опстанак државне заједнице, а тиме и могућност да преовлада један од њених назива, како је то било између Либурније и Хрватске. Тако ни за наш језик у овим областима није могао да преовлада у народу јединствен назив било које од њих, те отуда долази да се он на читавом њиховом подручју звао „*нашки*“, а и данас се још тако зове, иако се већ дуго година истискује на сваком кораку и замјењује негдје хрватским, негдје српским. У овом називу види се тијесни међусобни однос ових страна још од давних времена. Све ове словенске области признавале су у VII и VIII вијеку врховну власт Византије. При самом крају VIII и почетком IX вијека цар Карло Велики почео је да осваја западни дио Балканског Полуострва. На копну је имао успјеха, али не и на мору. Тако је 812 године

⁸⁾ Константин Порфирогенет III, 153, 160.

дошло до мира у Ацхену, којим је Карло добио крајеве до доње Цетине, а Византија је задржала све градове и острва своје теме. Остале су јој у власти области од доње Цетине на југ.⁹⁾ Тако је сада цар Михајло признао Карлу наслов цара и одрекао се далматинске хрватске кнежевине коју је Карло задржао. Ово је трећа подјела Далмације.

У XI вијеку успио је Стјепан Војислав, Србин Требињац, кога је Византија поставила на чело Дукље, да ослободи од византиске превласти не само Дукљу него и Травунију, горњи дио Захумља, и да их са Рашком окупи у јединствену државу.¹⁰⁾ Али ове ни тада нијесу добиле јединствен народни назив. Јединствено јој име дају прекоморски сусједи називајући је »Sclavonia«, јер су они народ ових области називали »Sclavi« (Словени). Тако папа Гргур VII Војиславова сина Михајла назива »rex Sclavogum« (краљ Словена).¹¹⁾ Средиште Војиславове државе била је Дукља (Зета). Тако се за њу код поменутих сусјед а јавља у XII вијеку и назив »Regnum Diocliae« (Дукљанско Краљевство).¹²⁾

Осим набројаних политичких јединица, на нашем приморју је још и Дубровник. Овај град је већ у IX вијеку посебна политичка јединица, иако је свуда са копнене стране опкољен српским приморским областима — „Словинијом“. Он је дуго времена признавао врховну власт Византије, као што ју је признавало и његово залеђе.

Као што видимо, приморје од Војусе до Раше већ од времена цара Диоклецијана није сачињавало јединствену политичку цјелину. А како на овом приморју није било јединствене политичке цјелине, то оно није ни могло да добије јединствени назив, особито не наш народни. Тако страни свијет има за ово приморје познати му старински назив Далмација, а за становнике Далмати.

Латински житељи на подручју преостале византиске теме Далмације, који су живјели у градовима од Сплита до Осора, нијесу могли заборавити да њихови сународници живе и у градовима превалитанског краја и да се он-некада називао Далмацијом као и њихов, па га дуго времена називаху Далмацијом, а преко њих и страни свијет. Називајући приморске градове и острва превалитанског краја именов Далмације, Латини су притом били приморани да га ипак разликују од свога краја. Тако исто је био приморан и страни свијет, особито из сусједства Далмације, те се

⁹⁾ Жиречек — Радонић I, с. д. 140; Шишић, сп. дј., 310.

¹⁰⁾ Ибидем, с. д. 87; 170; Кекауменос, стр. 25, 27.

¹¹⁾ Ибид., с. д. 155, биљ. писмо папе Гргура VI, либ. V, еп 12.; Рачки, Документа 211.

¹²⁾ Ибид., 156.

¹³⁾ Љетопис попа Дукљанина: Увод, издање Шишић, Љетопис попа Дукљанина, Београд 1928, стр. 252.

тако у историским врелима од XI па до XIII вијека јавља за њ назив »*Dalmatia superior*« (Горња Далмација).

У ово доба дубровачка црква проширила је своју митрополитску власт и на епископије Превалиса (Горње Далмације). Сплитска црква, помогнута од барске, покренула је парницу код папске курије против дубровачке цркве захтијевајући да се овој укине митрополитски положај и пренесе на барску цркву, а дубровачка да се потчини сплитској.

Поменуто називање некадашње римске провинције Далмације Доњом и Горњом појавило се у почетку XIII вијека и у дјелу једног барског попа. Ово дјело је он назвао »*Libellum Gothorum quod Latine Sclavorum dicitur regnum*« (Књига о Готима по латинску названа краљевство Словена).¹³⁾ Назвао га је »*Libellum Gothorum*«, јер су далматински Латини истовјетовали Словене са Готима и обратно. Дубровачки историчар Туберо (Илија Цријевић) назвао је *Libellum Gothorum* „Књига попа Дукљанина“, којим се именом назива већином и данас, а и „Барским родословом“. Ово Дукљаниново дјело сачувало се у латинској редакцији из XVII вијека и у њеном италијанском преводу од Дубровчанина Мавра Орбинија, и у српскохрватској редакцији из XIV вијека.¹⁴⁾ Овај поп је читаво подручје некадашње римске провинције Далмације замислио као јединствену државу, а зато што су на овом подручју претежно живјели Словени, ту је државу латинским језиком назвао »*Regnum Sclavorum*«.

У IX глави латинске редакције Љетописа попа Дукљанина пише да је краљ *Светопелек* (у Орбинијевом преводу *Будимир*), који је живио у доба светог Кирила (IX вијек), подијелио „Приморје“ (*Marittima*) на два дијела — један „од мјеста Далме (Дувно) до „Валдевино“ (Винодола), а други „од Далме до града Бамбалонам (Драча)“. Први је назвао Бијелом Хрватском (*Croatia Alba*), која да се назива и Доњом Далмацијом (*Dalmatia inferior*), а други Црвеном Хрватском (*Croatia Rubea*) која да се назива и Горњом Далмацијом (*Dalmatia superior*).¹⁵⁾ Како видимо, називи Горња и Доња Далмација узети су по врелима из XI — XII вијека, а у овима за назив Црвена Хрватска нема нигдје трага.

Бијела Хрватска одговара стању с почетка IX вијека, када су се приморске области Хрватска и Либурнија стопиле у јединствену политичку Хрватску, коју од тог времена познају чиста историска врела. Напротив, назив Црвена Хрватска за крајеве јужно од доње Цетине потпуно је нов и сасвим непознат у нашој националној историји, колико прије појаве Дукљаниновог Љетописа, толико и у вријеме кад се он појавио, па и послје тога.

¹⁴⁾ Мавро (Mavro) Орбини: *Il regno degli Slavi*; Pesaro 1601, стр. 205—239. Иван Лучиус (Лучић) »*De regnum Dalmatiae et Croatiae*; Amsterdam 1666, стр. 287—302.

¹⁵⁾ Љетопис поп. Дукљ., издање Шишић, 305—306.

Тај је назив непознат и међу географским и мјесним називима на читавом „Приморју“, па и на подручју некадашње првобитне римске провинције Далмације.

Дукљанинов Љетопис састављен је из два дијела. То је доказао Милорад Медини на основу темељите анализе језика латинске редакције овог Љетописа. По његовом суду први дио Дукљаниновог щетописа од главе I до XXVII није дјело попа Дукљанина. Ове главе сачињавају једну засебну хронику (љетопис), која се поглавито бави владарима из травуњске династије. Назива је „Требињски щетопис“ и каже да је Дукљанин „наставио и прерадио Требињски щетопис написан за владе цара Василија II“.¹⁶⁾

У првом дијелу (Требињски щетопис) који је унесен у Дукљаниново дјело говори се о неким готским и готско-словенским владарима (главе I до XXIII), те о владарима приморских области из требињске династије (главе XXIV до XXXVII).

Подјела читавог „Приморја“ (Marittima) на двије политичке јединице, како је приказана у IX гл. Љетописа попа Дукљанина, узета је према стању за цара Манојла Комнина (1143 — 1180). У току рата који је овај цар водио са угарским краљем Стјепаном III, његов војсковођа Јован Дука, заузевши некадашње византијске градове Сплит и Трогир и крајеве од Омиша (доње Цетине) до Шибеника, Скрадина и Зрмање, провалио је у Неретванску област и покорио је, па даље заузео и друге области све до Диоклије.¹⁷⁾ Од заузетих подручја биле су образоване двије административно-војне јединице и на њихову управу постављени царски намјесници. Тако је за хрватске крајеве од Омиша до Зрмање и за градове Сплит и Трогир постављен »Dux Dalmatiae et Croatiae« (војвода Далмације и Хрватске), а за области од Цетине до Диоклије постављен је »Dux Dalmatiae et Diocliae« (војвода Далмације и Диоклије).¹⁸⁾

И на Западу, мало прије доба цара Манојла, срета се назив Далмација за дукљанске стране. Тако папа Иноцент III назива Вукана Немањића »rex Dalmatiae et Diocliae« (краљ Далмације и Диоклије). Назив Црвена Хрватска непознат је и самом попу Дукљанину, јер у свим главама његовог Љетописа од 37 до краја, које су неоспорно његов рад, нигдје му нема спомена. Према томе тешко је рећи да он потиче од њега Coletto, у Фарлатовом дјелу *Italicum Sacrum*, које је написано на прелазу XVIII у XIX вијек, области од Цетине до Диоклије назива »Serbia Marittima« (При-

¹⁶⁾ Милорад Медини: Старине дубровачке, Дубровник 1931, стр. 31—62; Шишић, пов. 24.

¹⁷⁾ Вј. Клајић: Повијест Хрвата, Загреб, стр. 168; Јиречек — Рад., с. д. 186, и биљешка, 3, 5.

¹⁸⁾ Ибид.

морска Србија).¹⁹⁾ Coletto је добро познавао Љетопис попа Дукљанина, а ипак се не осврће на назив Црвена Хрватска за Горњу Далмацију (Дукљу). Њему је, како видимо, Приморска Србија исто што и Горња Далмација. Јер он пише: »Regnum Serbiae Marittime sive Dalmatiae superioris« (краљевство Србије или Горње Далмације).²⁰⁾

О вриједности Дукљаниновог Љетописа за нашу националну историју — а поглавито првог дијела у којем је споменута Црвена Хрватска — казали су свој суд сви уважени хрватски историчари. За њ каже Фрањо Рачки: „... можемо без сваког околишања рећи, да тај »Libellus Gothorum« за хрватску и српску повијест нема никакве вриједности нити у материјалном нити у формалном обзиру“... „по нашем мнијењу тај се Љетопис може добро употребити: а) за попуњење византиских писаца особито у Дукљанској и рашкој повијести 11. и 12 вијека“; б) за земљопис горње Далмације 12 вијека, особито пак *старе Зете*“... „дочим инди *први дио* Дукљанинова Љетописа, т. ј. Libellus Gothorum, није нашој повијести од никакве користи“...²¹⁾ Иван Кукуљевић пише: „У обадвије те кронике — латинска и српско-хрватска редакција — „има веома мало хисторијске истине...“²²⁾ Ватрослав Јагић: „дјело попа Дукљанина, иако нема као историјски извор, нарочито за старије вријеме, значајне и крупније важности, ипак њим провејава народни дух“... Дукљанинов Љетопис Јагић узима као „прво наше литерарно национално дјело“.²³⁾ Вјекослав Клаић: „Сви се новији повјесничари слажу у томе, да је хроника Попа Дукљанина уопће *непоуздан извор нарочито први дио њезин*...“²⁴⁾ Марко Костренчић: „... критичност и поузданост ове кронике веома је незнатна“.²⁵⁾ Фердо Шишић: „Први дио очито садржи збрку по неких изобличених догађаја, којима је од највеће чести управо немогуће одредити мјесто у историји, а међу њима најзнатније је причање Љетописчево о Сабору, што се састао на дувањском пољу...“²⁶⁾ Ни страни исто-

¹⁹⁾ Coletto: *Ecclesia Ragusina*, izd., Parlato: *Illyricum sacrum*, vol. VI, стр. 66. Venetiis 1800. Smičiklas: *Codex diplomaticus sv. II*, 36; Jireček — Radonić, с. d. 81.

²⁰⁾ Coletto, *Ibid.*

²¹⁾ Фрањо Рачки: *Оцјене старијих извора за Хрватску и Српску повијест средњег вијека*; Књижевник, Загреб 1864, стр. 199—227.

²²⁾ Кукуљевић: *Архив за повијест Југославенску*, књ. I, Загреб 1881, стр. 1—37.

²³⁾ Ватрос. Јагић: *Хисторије књижевности народа хрватскога и српскога*, књ. I, Загреб 1867, стр. 113—117.

²⁴⁾ Вј. Клаић: *Народни сабори и крунисање краља на Дувањском Пољу*; зборник Матице хрв. о тисућгодиш. Хрв. краљевства. Заг. 1925, стр. 3.

²⁵⁾ Костренчић; цитат код В. Клаића: *народни сабори*, страна 4.

²⁶⁾ Шишић: *пов.* 24.

ричари не придају никакву важност Дукљаниновом причању о Дувањском сабору. Hergen Röther каже за овај сабор да га треба „сасвим забацити као невјероватан“²⁷). — Фабер о Дувањском сабору каже: „У том облику саопћени поступак (опис Дувањског сабора) ваља смјестити у царство прича...“²⁸)

Позивајући се на назив Црвена Хрватска у Дуљаниновој хроници, стало се тврдити и учити да је средњовјековна Хрватска држава поткрај X вијека обухватала читаво приморје првотне римске провинције Далмације и допирала до ријеке Мат у Албанији. Као доказ за ову тврдњу изнесе се историска врела, а та су: Андрија Дандоло (1309 — 1354 г.), писао око 1350 године, Флавио Блондо и неки стари дубровачки хроничари, који да знаду за постојање Црвене Хрватске.

Да видимо шта кажу та врела и колико она вриједе. Код Дандола, гдје је ријеч о нашим странама, има и ово: „... послје овог приповиједања блаженог Кирила краљ Сватоплук... са читавим народом прихвати католичку вјеру и би на Дувањском Пољу окруњен по Хонорију, кардиналу, изасланику Апоштолске столице, а у начочности бискупа, и поклисара цара Михајла, чију врховну власт признаваше. Своје краљевство Далмације подијели на четири дијела... Тако од Дувањског Поља све до Истре назва Бијелом Хрватском, а од поменутог поља све до Драча Црвеном Хрватском. Загорје од ријеке Дрине до Македоније Рашом, а од поменуте ријеке овамо Босном. У свакој области постави жупане, а у Салони и у Диоклији архиепископе, како бијаше у старини. Модерни пак приморје називају Далмацијом, а загорје Хрватском“²⁹) Упореди ли се овај одломак са причањем у IX глави Дукљаниновог Љетописа, „белодано се види из овог одломка да је Дандоло имао пред собом барем почетак Љетописа (или како неки писци воле да кажу »Libellusa Gothorum«, јер то, што се овдје прича, није ништа друго него скраћени текст IX главе Љетописа Попа Дукљанина.“³⁰)

По Дандоловој примједби: „Модерни пак приморје називају Далмацијом а загорје Хрватском“, види се да се не слаже са низивом Бијела Хрватска и Црвена Хрватска за далматинско приморје (Marittima). Он нигдје није нашао да је далматинско приморје, икада прије његова доба, имало два назива — Бијела Хрватска и Црвена Хрватска; према наведеној примједби може се претпоставити да није вјеровао у то, јер се ти називи не би заборавили да су постојали. Такође из Дандолове примједбе да

²⁷. Hergenröthen: Photius patriarch von Constantinopel II. Band, Regensburg 1867, стр. 607.

²⁸. Др. М. Фабер: Право барских надбискупа на наслов »primas Serbiae«, Глас Земалског музеја за Босну и Херцеговину XVIII, 454.

²⁹. Андр. Дандоло: *Chronicam Venetam; Muratori scriptoris rerum Italicum*: vol. XII. col. 172, стр. 182—183, Милано 1728.

³⁰. Шишић: Љет. попа Дукљ., стр. 56.

се загорје у његово доба називало Хрватском види се да он не узима у обзир подручја која се у Летопису убрљају у Црвену Хрватску. У његово доба немањихка Србија била је на зениту своје моћи и њихова се власт простирала у приморју над Дукљом, Травунијом и Захумљем. Дандолово сазнање о Црвеној Хрватској, како видимо, основано је једино на Летопису попа Дукљанина. У његово доба писци историских хроника уносили су у своја дјела свакојаке вијести разних хроничара, не испитујући колико се може вјеровати тим вијестима.

Ни *Флавије Блондо* (1388 — 1463) за назив Црвена Хрватска не зна по властитом сазнању стеченом на основу историских врела; чак га не познаје ни изравно преко Дукљанина, већ посредно по Дандолу. Са своје стране и он, као и Дандоло, искључује име Хрватске на приморју и преноси га на загорске стране, па каже да се још у његово доба »Rascia et Bosna pro regni Croatiae regionibus habentur« (да се Раша и Босна сматрају областима Хрватског Краљевства).³¹⁾ „Дабоме“, каже Шишић, „то је само парафраза оних Дандолових ријечи, гдје овај каже: „Модерни пак читаво приморје називају Далмацијом, а загорје Хрватском“. Зато овај податак и „нема никаква особита значаја“.³²⁾

Да су у Блондово доба Босна и Србија (Раша) биле области Хрватског Краљевства то је његова фантазија. Он је тиме показао да су му прилике у Босни и Србији, у његово доба, биле врло слабо или управо никакo познате, а једнако и у Хрватској. У његово доба Босна је имала без прекида своје краљеве од Твртка I (1354 — 1391) до Стјепана Томашевића (1443 — 1461 год.). У Раши (Србији) био је цар Стјепан Урош, син Стјепана Душана, а послѣ њега држава се раздјелила на више дијелова у којима су владали: Лазар Хребелјановић (цар Лазар из народне пјесме), Вук Бранковић, у Зети Балшићи, Стјепан Лазаровић, Бураћ Бранковић и Црнојевићи, док су јој Млечићи истргли Приморје. Хрватска је у оно доба била повезана (»pars анежа«) са Угарском. „Њена самосталност крунисањем Коломана у Биограду 1102. године би заувјек покопана.“³³⁾ Блондо, називајући Босну и Србију областима (»regiones«) хрватског краљевства, види се да на читавом подручју Хрватске, Босне и Србије зна за један те исти народ, а како му је Хрватска била најближа, дао је читавом залеђу и приморју од Кварнера до Бојане назив Хрватска. На ово је можда утицао и Летопис попа Дукљанина преко Дандола, јер Дукљанин за све ове наше земље каже »regnum Sclavorum«. Свакако ни Блондо не зна за Црвену Хрватску по сопстве-

³¹⁾ Fl. Blondo: *Historiarum ab inclinationem Romani imperii, decades, II. dec.*, књ. II, 177; цитат код Шишића *Лет. попа Дукљ.*, 57.

³²⁾ Шишић, *Лет. п. Дук.*, 57.

³³⁾ М. Барада: *Династичко питање у Хрватској XI. стољећа*; *Вјес. за археолог. и хистор. Далмације*, св. 50, Сплит 190.

ном сазнању на основу поузданих историских врела, већ преко Дандола.

У потврду о постојању Црвене Хрватске истиче се, и то првенствено, да за њу знају и стари дубровачки хроничари. Од њих је најстарији Милеције из XIII вијека који је своју хронику написао у латинским стиховима. За њим је један безимени писац (анонимни) чија је хроника најраније из XIV вијека. Анонимовом хроником обилно се послужио Николица Рањина (XVI вијек).³⁴ Ови дубровачки хроничари, од којих је Рањина добро познавао Љетопис попа Дукљанина и њим се служио, нигдје не спомињу Црвену Хрватску. Области око Дубровника познају под називом „Босна“ а тако исто и друге српске области. Спомињући владаре ових области, њима је сваки од њих »*re di Bosna*« (босански краљ), Уопште, старим Дубровчанима назив Босна синоним је не само за српску приморску државу (Дукљанску), већ и за српску државу под Немањићима.³⁵

Још прије Милеција и Анонима постојала је једна најстарија дубровачка хроника из XI вијека,³⁶ у којој је свакако било говора о постанку Дубровника. Овом казивању основ је без сумње народно казивање. У ову хронику је приликом преписивања додавана не само нова грађа, чиме се увећавала, већ се и прерађивала, а у њу су се уносиле глосе и интерполације.³⁷ Горенаведени најстарији дубровачки хроничари *нигдје не спомињу Црвену Хрватску*, па ни на оним мјестима гдје је требало да је спомену кад би им она била позната. Тако они диоклиске стране називају Албанијом, а гдје говоре о српским областима као цјелине називају их »*regno di Bosna*« (краљевство Босне), а тако исто и српску државу за Немањића.³⁸

Под 687 и 688 годином Анонимових Анала прича се о неким нередима који су настали по свој Босни, „јер су неки Босанци хтјели за свог господара Дукађина (Дукађин = Диокличанин) из Албаније; и о рату који је настао због тога, и о погибији краља. Даље се прича да је по смрти краља „дошао Радослав“. Овај да је ударио на Дукађина, побиједио га, а Дукађин погинуо.“³⁹ У

³⁴. Милеције писао у XIV в. Спомиње цара Душана на стр. 4 у *Anales Ragusini anonymi item Nicolai de Ragnina*, *Mon. spec. hist. Slav. mer. XIV.* 226. — Нодило: први Љетописци и давна историографија Дубровника, Рад Југ. акад., књ. 65, стр. 94, 100 — *Anales Rag. An.* изд. н. *Nodilo Mon. spec. his. Slav. Mer.*, св. 14, стр. VIII. N. *Ragnina Mon. S. N. S. M. XIV. scriptores I.*

³⁵. Аноним, сп. дј., 8, 35, 39, 20, 25, Рањина сп. дј. 194, 199, 206, 218, 220, 223, 225, 228; Лукаревич: *Copioso ristretto degli Analli di Ragusa, Venetii 1605: 16, 58.*

³⁶. Медини, сп. дј. 9.

³⁷. Ибид.

³⁸. Вид. бр. 33.

³⁹. Аноним, ст. 6.

једном другом препису Анала стоји да је Радослав „дошао из Хрватске и заузео читаво босанско краљевство“.⁴⁰) На другом мјесту, под 972 год., каже се да је дошао из Арбаније један господин Дука са великом војском и да је заузео »tutto paese di Bosna« (читаву земљу Босну) и владао 5 година, а послѣје тога да је постао краљ један други »della linea de Moravia de Harvati« (један други краљ хрватског кољена из Мораче) и подвргао себи читаво краљевство Босне.⁴¹) Ова два податка јасно упућују на XXVIII и XXIX главу Дукљаниновог Љетописа, гдје се говори да се по смрти хрватског краља Стјепана његов незаконити син Легхет (Лежац) склонио у Травунију код свог рођака Болеслава, а касније, за вријеме нереда у држави, заузео власт скупа са својим синовима и поубијао рођаке. Према овоме онај краљ из „хрватског кољена“ био би један од Легхетових потомака.

Млађи дубровачки хроничар Растић (Рести) каже да је 1074 владао у Горњој Далмацији у Црвеној Хрватској и Зети краљ Радослав.⁴²) Упорјеђујући Растићево писање са Дукљаниновим, Клаић закључује да је Растић замијенио назив Травунија оним Црвена Хрватска, „знајући добро да је некада Црвена Хрватска била што и Горња Далмација, од Дувна до Драча“.⁴³) По Клаићу, дакле, Црвена Хрватска из IX главе Дукљаниновог Љетописа и Црвена Хрватска код Растића исти су појам, којим се, тобоже, Растић послужио да замијени назив Травунија код попа Дукљанина. Истина је да Растић назив Црвена Хрватска узима од Дукљанина, али није тачно да га узима по IX глави његова Љетописа, дакле из приче о Дувањском сабору, већ га узима по XXVIII глави гдје израз Црвена Хрватска долази као синоним за назив Превалитана. Да је Растић оно Црвена Хрватска узео по XXVIII глави Љетописа, и да под овим називом разумије Превалитану, потврђује ријечима „Горња Далмација“ које стоје испред оног Црвена Хрватска. Клаић се — што је главно — не обзире да назив Црвена Хрватска код Растића потиче из Љетописа Дукљанина као код Дандола и Бијонда и из XXVIII главе Љетописа, а не из његовог сазнања стеченог на основу неког несумњивог историског вреда.

Ако се из тога што Растић не спомиње Травунију као и Дукљанин ипак закључује да је тиме замијенио назив Травунија Црвеном Хрватском, настаје питање: зар му је била каква нужда да то учини? Јер, иначе, зашто би то урадио? Та се нужда ни по чему не види. Напротив, из његове је хронике јасно да он назив Травунија (Требиње) не замјењује било којим другим. Када би

⁴⁰. Ибид., биљ. 5.

⁴¹. Ибид., 22.

⁴². Растић, с. д. 43.

⁴³. Вј. Клаић: Црвена Хрватска и Црвена Русија; Хрватско коло, књ. 8, издање Мат хрв., Загреб 1927, стр. 163.

Растић назив Травунија замијенио оним Црвена Хрватска, био би у том случају досљедан и њиме би се служио на сваком мјесту, а не само на једном. У најмању руку био би досљедан бар на истој страни свог дјела, те не би казао да се Радослав повукао у Требиње (Травунија)⁴⁴, већ да се повукао у Црвену Хрватску. Али Растић нипошто није сматрао Травунију Црвеном Хрватском, нити је њено име замијенио било којим другим. Да Растић није сматрао Травунију Црвеном Хрватском код Дукљанина, показује јасно и у истом свом дјелу. Тако, говорећи о дубровачком архиепископу Витали I, истиче да је папа подложио под његову јурисдикцију области Босну, Србију, Захумље и Травунију, те друге градове Горње Далмације.⁴⁵ Једнако и на другом мјесту износи како је дубровачки архиепископ Андрија (Luchese) добио 1142 године палиј од папе и потврду својих суфрагана, а за ове каже да су то епископи: Горње Далмације, Травуније, Захумља и Босне.⁴⁶ Јасно је дакле да му Травунија, а и Захумље, није исти појам што и Горња Далмација, која се код Дукљанина, и то она из XXVIII главе Лџетописа, назива Црвеном Хрватском. То потврђује и кад пише да је папа 1248 године повјерио требињском епископу Салвију да у његово име опомене епископа босанског и оне из Горње Далмације да се покоре дубровачком архиепископу.⁴⁷ Растић, говорећи о краљу Радославу, сину Стјепана Војислава, а стрицу краља Бодина, редом набраја области у којима је овај владао. Прва му је Горња Далмација, до ње Црвена Хрватска, а онда Зета. Знамо да је Горња Далмација уз море од Будве до Бојане, а Зета овој у залеђу. Гдје му је онда Црвена Хрватска? Да се на ово одговори, ред је прво да видимо гдје му је Горња Далмација.

Изнио сам да се за Растића нипошто не може рећи да је Травунију сматрао Горњом Далмацијом. Онда слиједи да му је ова од Травуније према југоистоку; дакле од Котора до Бојане, а тамо је била и архиђакону Томи, а и сваком дубровачком хроничару па и папинској курији. Прије Дандола, а мало после постанка Лџетописа попа Дукљанина, написао је сплитски архиђакон Тома (1201—1268) дјело *Хисторија Салонитана*. У њему он уопште не зна за Црвену Хрватску, а у превалитанским странама спомиње једино Горњу Далмацију.⁴⁸ Папина писма, упућивана дубровачкој цркви још прије постанка Лџетописа, разликују травуњске, захумске и босанске епископе од осталих суфрагана дубровачког митрополита, које називају епископима Горње Далмације. Папа Калист II упућује 1121 год. писмо „свим епископима

⁴⁴. Растић, сп. дј. 43.

⁴⁵. Идем. стр.

⁴⁶. Идем., стр. 51.

⁴⁷. Ибид., ст. 89.

⁴⁸. Тома Архиђакон, сп. дј., гл. 15, стр. 43.

Горње Далмације или Диоклије“, којим их позива да признају дубровачког архиепископа за свог митрополита.⁴⁹⁾ Бенедикт VIII, подјељујући 1022 год. палиј дубровачком архиепископу Витали I, придаје му као суфрагане, поред епископа Травуније, Захумља и Србије, још и оне Котора, Будве, Бара и Улциња.⁵⁰⁾ Једнако је поступио и папа Гргур VII.⁵¹⁾ У XII вијеку краљ Ђуро, један од наслједника дукљанског краља Бодина, назива се владаром „Диоклије, Далмације (тј. Скадра, Бара и Котора) и Травуније).⁵²⁾ Архиђакон Тома пише да су се у XI вијеку одијелили од јурисдикције сплитског архиепископа епископи Горње Далмације, па ове набраја овим редом: епископа Котора, Будве, Улциња и Свача.⁵³⁾ Ни у овим врелима, а у њима се управо спомиње Горња Далмација, нема нигдје спомена о Црвеној Хрватској. Како видимо, Растић под Горњом Далмацијом подразумијева приморске крајеве или градове од Травуније до Скадарског Језера, којима је у залеђу Зета. Када се ово зна, онда излази да му је Црвена Хрватска од Горње Далмације ка југу, а то је стара Превалитана (Превалис) „међу ријеком Дрилом и Лабеатским (Скадарским) Језером на крајњем југу Далмације,⁵⁴⁾ чији је сјеверни дио припадао српској приморској држави, а којој се у XXVIII глави Љетописа даје назив Црвена Хрватска, што је чита глоса за њу (Превалитану) према називу Црвена Хрватска у IX глави Љетописа. Растић спомиње и Зету коју убраја у Радославову државу и под овим називом (Зета) подразумијева загорске стране Диоклије, тј. приморја, гдје је и по Љетопису жупанија Зета.

Није дакле тачно, као што сам већ казао, да стари дубровачки хроничари прије Растића имају назив Црвена Хрватска за области око Дубровника. Узимајући овај назив на превалитански крај Дукље, Растић се повео за казивањем у Љетопису попа Дукљанина и то за оном реченицом у XXVIII глави гдје су Превалис и Црвена Хрватска исти појам. Узме ли се да Растић није назив Црвена Хрватска узео према XXVIII глави Љетописа, гдје је чита глоса за Превалитану, већ по IX глави, онда му је овај назив чисто плеоназам за Горњу Далмацију, као што је и у Љетопису, јер у овом случају под овим називом подразумијева једино диоклиске стране. Свугдје у својим Аналима, гдје спомиње ове стране, има »Dalmacija superior« или »Dioklea«.

Али не само што код најстарија три дубровачка хроничара нема нигдје назива Црвена Хрватска, а код Растића само при спомињању диоклиских страна, него га послѣје њих *Јаков Лука-*

⁴⁹⁾ Coletto, сп. дј. 66; Smičiklas: Codex diplomat, св. II, 36.

⁵⁰⁾ Coletto, сп. дј. 42.

⁵¹⁾ Ибид., стр. 57.

⁵²⁾ Шишић; Љет. Дукљ. 98.

⁵³⁾ Тома архиђ., сп. дј., стр. 15.

⁵⁴⁾ М. Фабер; сп. дј., 447, биљ. 1, 4.

ревић (Lussari) искључује уопште за области од Цетине па даље на југ. Овај, говорећи о познатом хрватском бану Матку Таловцу (по неким члану дубровачке властеоске породице Lussari), ка-зао је да је Матко подигао на високе положаје своју браћу Пе-тра, Фрању и Ивана. За Петра је, пише, получио бановину Хр-ватску и цетинску кнежевину; за Фрању *Црвену Хрватску*, а за Ивана Београдску капетанију.⁵⁵ Из Хрватске историје зна се да је подручје од Цетине до Купе сматрано једном цјелином, а кра-јеви од Купе, па међу Дравом и Савом, другом цјелином и ову су називали Славонијом. Такође се зна и за два бана, једног у Хрватској и Далмацији а другог у Славонији. За Сигисмундове владавине у Угарској био је бан Славоније Матко Таловац, а бан Хрватске Иван Франкопан. По уништењу бана Франкопана ба-штину Нелипића (цетинску кнежевину); добили су Таловци. Та-ко је Петар постао бан Хрватске, а *Франо, за владавине Влади-слава I, замјењивао је Матка у Славонији.*⁵⁶

Познато је да у старинским средњовјековним хроникама има разних интерполација и глоса које су у њих ушле било непосред-но приликом њихова преписивања, било преко маргиналних би-љежака. Ово није ништа нарочито и саме те хронике добрим ди-јелом „саставци су из старијих биљежака или из старијих дјела, понајвише преудешених према укусу самог састављача“;⁵⁷ а гло-се и интерполације више пута плод су и становитих тежњи или пак навике да се тим путем објашњава текст, а све према личном мишљењу онога који их је поставио. Оваквим уметцима поглави-то обилује IX глава у Љетопису попа Дукљанина.⁵⁸ Једна је од ових глоса и назив Црвена Хрватска за области јужно од доњег тока ријеке Цетине до сјеверне Албаније. За главе XXXVIII па даље LXVII Љетописа утврђено је да су једини и несумњиви рад попа Дукљанина.⁵⁹ Оне пружају поуздане податке за „земљопис Горње Далмације XII вијека, особито пак за стару Зету“⁶⁰) Да се било која српска област од Цетине до сјеверне Албаније називала Црвеном Хрватском, или бар неки крај Горње Далмације или Зете, Дукљанин би то свакако споменуо. Нарочито би споменуо у XXXVIII глави гдје је набројио све области на које се оборио византиски цар Василије II послје смрти бугарског цара Радо-слава (1017 године). Дукљанин овдје каже да је Василије II зау-зео: „цијелу Бугарску, Рашу и Босну, читаву Далмацију и све приморске стране до граница Доње Далмације.“⁶¹) Под називом

⁵⁵ Лукаревић, сп. дј. 83.

⁵⁶ Клаић, Повијест Хрв. III, 197.

⁵⁷ Ант. Дадиновић; Хрватска државна повијест, 20.

⁵⁸ Шишић; Љетоп. 431.

⁵⁹ Медини, сп. дј. 31, 62.

⁶⁰ Рачки; Књижевник, св. I, 221.

⁶¹ Дукљанин, едиг. Црнчић, 47.

„читаву Далмацију“ види се да Дукљанин подразумијева Горњу Далмацију или Превалитану. Уз оно »in finibus inferioris Dalmatiae« (до граница Горње Далмације) опажа Шишић: „то јест до граница Хрватске“.⁶²)

Да је назив Црвена Хрватска, који се спомиње у XXVIII глави Љетописа, потекао од писца ове главе, тј. од Дукљанина, он би је споменуо и на почетку XXXIX главе свог Љетописа, гдје је навео диобу државе послје смрти Војислава. По овој диоби његови синови Гојслав и његов брат Предимир примили су Травунију са Гриспулима; Михајло: *Obliquum, Prapratnum* и Церменицу; Саганац: *Gorskam iupaniam* (жупанију), *Cupelnic* и *Varezi*, Радослав: *Luscam iupaniam, Podlugia* и *Sucsevi* са Будвом.⁶³)

Како видимо, поп Дукљанин нигдје не спомиње Црвену Хрватску, а ипак зна за Горњу Далмацију, а и за Доњу.

У доба посве близу постању Дукљаниновог Љетописа путовао је по нашем приморју путописац Едвиси. Ни он не зна за Црвену Хрватску. Њему је подручје Горње Далмације »*Squalawniah*«, тј. Словинија.⁶⁴) Такође не зна за њу, како сам већ казао, ни архиђакон Тома (1201 — 1268), који је писао мало касније него је постао латински текст Дукљаниновог Љетописа. Јужно од Цетине он зна једино за Горњу Далмацију (*Dalamatia superior*). Ова му је од Будве до Скадра. Да је у његово доба стварно постојао назив Црвена Хрватска за крајеве од Цетине према југу, или само за оне Горња Далмација, он би за њих знао, а да га спомене било је у интересу аспирација сплитске цркве.

У папинским булама из овог доба, а и прије и послје Томе, упућеним митрополитима Дубровника и Бара, приморска српска држава назива се Словинском (Дукљанском). Њено подручје од Котора ка југу називају Горњом Далмацијом, а од Котора до Доње Цетине оне знају у приморским странама за епископију у Травунији и Захумљу. За било које хрватско име у овим странама Рим не зна. Цар Константин Порфирогенет спомиње све наше области и о њима пише, али да би се оне на југу Цетине називале заједничким именом Црвена Хрватска, он то не зна, а ни било који византиски писац. Руски најстарији летопис из XI и с почетка XII вијека, обично познат под именом „Несторова хроника“, набраја све словенске народе, па и јужне. За какве Црвене Хрвате и Црвену Хрватску не зна нигдје, а најмање на југу. Напротив, овдје су му познати једино „Бијели Хрвати, Срби и Корутанци“ (Словенци).⁶⁵)

⁶². Шишић; Пов. 481, биљ. 35.

⁶³. Шишић, Љетопис Дукљ., 354—355.

⁶⁴. M. Amari e Schiaparelli: *L'Italia de scritta nel libro del ré Rugiero compilato da Edrisi, Roma 1883*; III. Љубић, Рад Југ. акад., књ. 85.

⁶⁵. Несторова хроника; цитат код Шишића: Пов. 181.

Да је назив Црвена Хрватска уметнут у причу о Дувањском сабору свједочи српскохрватски текст Љетописа, који се обично назива „Хрватском хроником“. Он је превод једног од првих преписа латинске редакције Дукљанинове хронике. Овај превод нашао је Марулићев пријатељ Папалић у Крајини (Неретванска област). У њему нема нигдје назива Црвена Хрватска, а у IX глави нипошто. Ову чињеницу, да у Хрватској хроници нема тога назива, и то баш у њезиној IX глави, неки објашњавају тако што тврде да га је преводилац приликом превођења латинског текста превидио. Превидјети једну ријеч или неки назив мање важности није тешко, али није тако са називом као што је овдје онај Црвена Хрватска. Претпоставимо ли да је превиђен, или боље речено да га је испустио, онда би то значило да у њ није вјеровао јер у доба кад је преводио није био познат.

У IX глави латинског текста (редакције) Љетописа, гдје се спомиње Црвена Хрватска, стоји: „На исти начин код мјеста Далмае све до града Банбалона, који се сада зове Драч, назва Црвеном Хрватском, коју зову и Горњом Далмацијом (item ab eodem loco Dalmae usque Bambalona civitatem, que nunc dicitur Dyracium) = Драч (Croatiam rubeam vocavit quae et superior Dalmatiae dicitur)⁶⁶ У српскохрватском тексту Љетописа ова ставка гласи: „И још од мјеста Далме до Бандалона града, ча се сада зове Драч, догле прозва горњу Далмацију“.⁶⁷ Како се види у ставци латинског текста, којом је приказан други дио подјеле „Приморја“ Светопелекове државе, назив »Croatiam rubeam vocavit« битни је њезин дио, и кад би се он превидио, ставка би остала осакаћена и нејасна. Он у IX глави латинског текста Љетописа долази тек први пут, и једино у овој њеној ставци, на овом мјесту и нигдје другдје у IX глави, те је, понављам, битни дио ове ставке, па није могућно да би га преводилац превидио да је тај дио био у поменутој ставци. Напротив, ставка српскохрватског текста у којој нема назива Црвена Хрватска потпуно је јасна и неосакаћена. Њен је битни дио „догле прозва Горњу Далмацију“, и не може рећи да је у њој нешто превиђено, а најмање да је превиђен назив Црвена Хрватска.

Да у латинском тексту, са којег је преведена хрватска хроника, није било назива Croatia Rubea, може се судити и по томе што се у Хрватској хроници не набрајају епископије, које да су припале салонитанској цркви, а које диоклитанској, а у до данас сачуваном латинском тексту оне се набрајају и то једне непосредно испред ставке: »item ab eodem loco Dalame«, а друге такође непосредно иза ње. За овај каталог епископа истиче се да је „уметнут“.⁶⁸ Кад су уметнуте толике епископије, кад се прећу-

⁶⁶. Дукљанин гл. IX; Издање Шишић, 306.

⁶⁷. Ибид., 399.

⁶⁸. Ибид., 136—140.

тала дубровачка архиепископија основана најкасније при крају X вијека,⁶⁹) а дубровачка црква приказала као суфраган сплитске, још се лакше уметнуо назив Croatia Rubea, јер је и ово имало своју сврху. У жучној борби између барске и дубровачке цркве, коју је најприје покренула сплитска црква оспоравајући дубровачкој право на архиепископски положај, барску цркву је подупирала сплитска; ове су се касније споразумјеле тако да ће барска, у случају успјеха против дубровачке, признати сплитског митрополита за свог примаса (патријарха), а дубровачка црква да ће, као проста епископија, погпасти под сплитску.⁷⁰)

У поменутој борби и дубровачка и барска црква износиле су пред папину курију за доказ свог захтјева кривотворене папинске буле, нарочито барска. Тако је, нема сумње, била удешена и IX глава у Љетопису да послужи као доказ да је барска црква била уздигнута на степен митрополије још у доба када су Словени били покрштени по светом Кирилу. Доиста, у доба светог Кирила, тј. за владавине цара Василија I, били су коначно покрштени сви Срби у својим областима, а и неки Хрвати.⁷¹) Кажем неки Хрвати, јер највећи дио њих био је покрштен одмах кад је Хрватска доспјела под врховну власт франачке државе Карла Великог.⁷²) По цару Василију I била је уређена и управна власт у српским областима за архонтима (жупанима-кнезовима), на чело које је народ бирао између моћнијих племенских родова,⁷³) а једнако је и Карло Велики одредио да Хрвати изаберу свог кнеза.⁷⁴)

Борба између дубровачке и сплитске те барске цркве трајала је од времена дукљанског краља Михајла до 1255 године. Барска црква је била уздигнута на степен архиепископије први пут 1089 године,⁷⁵) а на штету дубровачке. До тог свог успјеха дошла је заузимањем краља Бодина који тада није живио у добрим односима са Дубровчанима. Послије Бодинове смрти дубровачка црква је успјела да јој се поврати њен митрополитски положај. Био јој је повраћен 1142 год., а барској укинут. Када се Немањин син Вукан придружио западној цркви, папа Иноцент III опет је 1198 године уздигао барску цркву на степен архиепископије.⁷⁵) Послије овог догађаја поново је настала борба између Бара и Дубровника, али још жешћа, и трајала је све до

⁶⁹ Varada: Dalmatia superior, посеб. отисак из рада Југ. акад., књи-га 270, Загреб 1949, стр. 13.

⁷⁰ Љетоп. Дукљ. изд. Шишић, 81—82; Смичиклас, сп. дј. II, стр. 159; Farlati, Illyricum-sacrum, св. III, 200—201, VII 26; Смичиклас, сп. дј. II, 163.

⁷¹ Порфиrogenет, III, 145, 149; Жиречек — Радонић I, 125.

⁷² Шишић: Пов. 307.

⁷³ Порфиrogenет, сп. дј.

⁷⁴ Шишић, с. д. 307.

⁷⁵ Ибид., 597—8; Жиреч.—Рад. с. д. 167.

1252 године. У вријеме ове борбе, може се поуздано рећи, била је прерађена IX глава *Libellusa Gothorum*, дотично требињске хронике, и у њу унесено и оно што се прича о уређењу црквене јурисдикције у Светопелековој држави, тј. Далмацији.^{75a)}

Да је горепоменути уговор између барске и сплитске цркве постигао свој циљ, дошло би и до титуле новог примаса, којом би свакако била обухваћена и барска архиепископија. Будући је сплитски архиепископ био митрополит само Доње Далмације и Хрватске, то би добитком Горње Далмације под своју црквену власт, а на основу истовјетовања Далмације са Хрватском (*»Dalmatia sive Croatia«*), примасова титула можда гласила *»Primas totius Dalmatiae et Croatiae«*. Под називом *»totius Dalmatiae«* подразумевала се Доња и Горња Далмација. То потврђује и изјава барског епископа Ив. Плано Чарпини (умро 1252 год.), који је, при крају поменуте парнице између дубровачке и барске цркве, изјавио пред папинском куријом да су у читавој Далмацији (*»in tota Dalmacia«*) постојале од старине двије архиепископије — једна у Салони, а друга у Диоклији (*»Salona et Dioclea.«*)⁷⁶⁾ Будући да се — како ћемо напријед видјети — у Доњој Далмацији истовјетовала Далмација са Хрватском, то је ово истовјетовање прешло и на Горњу Далмацију. Тако назив „читава Хрватска“ долази као плеоназам за „читава Далмација“.

Може се претпоставити да је овај уметак могао и другим путем да уђе у IX главу латинске редакције Љетописа. Неки преписивач нашао је на рубу странице (*in margine*) текста који је преписивао, испред ријечи *»superior Dalmatiae«*, биљешку *Croatiam gubernam* коју је поставио на руб један читалац истовјетујући Далмацију са Хрватском да буде пандант називу *Croatia Alba*.

Доласком Доње Далмације (тј. приморских романских градова и острва) у тијесне везе са Хрватском, наступило је истовјетовање Далмације са Хрватском, и обратно, Хрватске са Далмацијом. Домаћа сплитска исправа из 1097 год. назива млетачког дужда *»dux Venetiae atque Dalmatiae sive Croatiae«* (војвода Венеције и Далмације или Хрватске).^{76a)} Овдје, ето, ријеч „сиве“ служи да, по својој природи, покаже разлику у ријечима а не у самој ствари, па су, према томе, називи Далмација и Хрватска на овом мјесту исти појам и означава исту земљу. Папа Гргур VII каже за хрватског краља Звонимира да га је „поставио краљем у Далмацији“.⁷⁷⁾ А и друго тадашње историско врело једнако даје Звонимиру титулу *»rex Dalmatiae«*.⁷⁸⁾ Мијешање назива

^{75a} Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, tom I, Romae 1863, стр. 5.

⁷⁶ Шиш. Љетоп. 48; Смич. *Codex IV*, 482—483.

^{76a} Кукуљевић; сп. дј. I, бр. 228, стр. 187.

⁷⁷ Jaffe; *Bibliot. Rer. German. Vol. II*. 384; Шишић, пов. 576.

⁷⁸ *Cronicon pictus Vidobonense*, цитат код Шишића, повијест 527, биљ. 70.

ва Далмација, Хрватска и Словинија види се и код архиђакона Томе. Овај има ове називе: »*Dalmatiae et Croatiae regnum, Croatiae partes, regnum Sclavonicum, Dalmatiae partes, partes Sclavoniae.*«

Дукљанинов Лѐтопис, тј. један његов препис латинске редакције, доспио је рано у Сплит и Хрватску. Ту се даље умножавао преписивањем. Притом је претрпио разне промјене јер је био „попуњаван, а богме и нешто прерађен.“⁷⁹⁾ — Особито је IX глава била „много глосирана и интерполирана, и то не у Бару и Дукљи уопште, него понајвише баш у Хрватској (у Доњој Далмацији), још негдје у 13 вијеку, одмах послѣје оног времена када је Лѐтопис дошао у те крајеве.⁸⁰⁾

Да су у XI вијеку превалитанске стране од Будве до сјеверане Албаније називане Далмацијом и да су их тако називали не само домаћи у Доњој Далмацији, него и страни, колико на Западу толико и на Истоку, већ смо видјели. Тако су на нашем приморју по називу постојале двије Далмације. А како се у Доњој Далмацији ова истовјетовала са Хрватском, то је ово истовјетовање прешло и на Горњу Далмацију. То се види из Дукљаниновог Лѐтописа, у који је, како видјесмо, неко из Доње Далмације унио назив Хрватска и за Горњу Далмацију. Истовјетовање Далмације са Хрватском, и обратно, прешло је и на Горњу Далмацију, тј. на превалитанске стране.

Али не само истовјетовање Далмације са Хрватском него и истовјетовање Срба са Хрватима и обратно види се и код византског писца Скилицеса. Овај је забиљежио устанак који су 1075 године подигли неки скопски бољари против Византије. Тај је покрет обухватио српска племена у Подунављу, Подрињу, Поморављу и Повардарју која су тада припадала Бугарској. Устаници су се обратили краљу Михајлу, владару Приморске Србије, да им помогне и даде свога сина Константина Бодина за краља. Михајло пристаде и са једним дијелом своје војске пошаље Бодина устаницима. За Михајлов народ каже Скилицес „народ Срба, које такође зову Хрватима“.⁸¹⁾ За ову Скилицесову вијест каже Рачки: „Значајно је да он у почетку својег приповиједања народ у држави Михајље зове „*ton Servon etnos*“, па додаје „*ous de kaj Croatiaon kalusi*“, као да би хтио рећи: Срби су се дигли, али их има који те Србе зову и Хрватима.“⁸²⁾ Поменуто Скилицесово казивање о устанку против Византије усвојио је и његов епитоматор Зонарес и наводи га скраћено у својој хроници. Притом Скилицесове ријечи „народ Срба које такође зову Хрватима“ овако преписује: „Народ Хрвата који неки зову такође и Србима.“⁸³⁾ О истом

⁷⁹⁾ Лѐтопис Дукљ., изд. Шишић, 430—431.

⁸⁰⁾ Ибид., 431.

⁸¹⁾ Skilices, ed. Bonn. 714—715.

⁸²⁾ Rački: *Scriptores rerum Choaticarum*, рад 51, стр. 168.

⁸³⁾ Zonaras; edic. Taubner vol. IV, 223.

устанку и о Михајловој улози у њему пише и Ана Комнина. Она Михајлов народ зове „Далмати“.⁸⁴) Називајући Михајлов народ именом Далмати, она му даје старо име диоклиског краја.

У имену Хрвати код Скидице и Зонаре, које ови спомињу гдје говоре о горе поменутом устанку и улози краља Михајла у њему, Радојчић гледа само синоним за Србе.⁸⁵)

О истовјетовању Срба са Хрватима код Скилицеса и Зонара казао је Шишић: „једва може бити сумње да је то Скилицева забуна настала због племенске (сродности навлаш истоветности језика) Хрвата и Срба управо због судјеловања Хрвата у тим бојевима“.⁸⁶) Да су Хрвати из Хрватске ратовали заједно са Србима против Византије и да се спомињање хрватског имена приликом говора о тим борбама односи на те Хрвате истакао је Фр. Рачки.⁸⁷) Једнако суди и Сегер.⁸⁸) Константин Јиречек говорећи о поменутом устанку каже да су уз Михајла и Хрвати узнемиривали византиске градове у Далмацији.⁸⁹) Др Ф. М. (Милобар) пише да су се Хрвати борили заједно са краљем Михајлом против Византије⁹⁰) а и проф. М. Барада истиче да су Хрвати помагали Михаилов устанак против Византије.⁹¹) Судјеловање Хрвата у Михајловој војни доказује и једна повеља краља Звонимира у којој се говори о Радулу, дједу каринског жупана (комитис) Мартина из племена Лапчана (Лапсановића), да је „избавио од погибије Звонимира (прије него је постао краљ), да је био страх и трепет Бугара (мисли на оне који су били уз Византију) и да је уједно са седам брата натопио крвљу Косово Поље посјечен од Бугара“.⁹²)

Свој горепоменути суд о судјеловању Хрвата у горенаведеном устанку Шишић је касније измијенио, па каже: „Али се сада слажем с Радојчићем да се оно место Скилицино о Хрватима у бугарском устанку 1073 године не тиче државе Хрватске, већ мислим сада да се оно тиче Хрвата у Дукљи.“⁹³)

За свој суд да је у диоклиским странама постојала једна скупина народа која се називала Хрватима Шишић се позива и на титулу српског краља Уроша II Милутина (1281 — 1321). У његовом уговору с насловним цариградским царем Карлом

⁸⁴. Ана Комнина; сп. дј.

⁸⁵. Радојчић: Како су називали Србе и Хрвате Византијци XI-ог; XII-ог века; Глас Скопског научног друштва, књ. II, Скопље 1926.

⁸⁶. Шишић: Пов. Хр. 533, биль. 91.

⁸⁷. Рачки, Борба јуж. Слов. за држ. независ. у XI. виј., Рад бр. 24—21.

⁸⁸. Segel Bizant. Historiher des X. und XI. Jarhund. Nikephor Bryen; München 1888, стр. 45—50.

⁸⁹. Јиречек — Радонић, оп. дј. 173.

⁹⁰. Др. Ф. М. Дукљанска краљевина; виј. зем. муз. за Бос. и Херц., св. XI, стр. 296, 300.

⁹¹. Барада, сп. дј. 184.

⁹². Rački, Documenta Hist. Chrot. Period ant. Згб. 1877, бр. 122.

⁹³. Љетоп. Дукљ.; изд. Шишић 171, биль. 222.

(de Valois) из 1308 год. У овом уговору Урошева пуна владарска титула гласи: »Huiusmodi, dei gratia, Dalmatae Croatia, Dyoclie, Servie ac Rascie rex et totius Marittime regionis.«⁹⁴) Такође се позива и на XXIII члан старог статута града Котора у којем стоји: »Domini nostri excellentissimi regis Rascie, Dyoclie, Albanie, Croacie et Chelmanie.«⁹⁵) Јиречек је за назив Croacie у Урошевој титули казао да долази отуда што се Младен II Шубић, син Павла, почео писати господаром Хума, а Урош II да му се освети, »rex Croatiae.«⁹⁶) Младен је за живота свог оца управљао Босном (по генеалогском стаблу брибирских кнезова од 1301 — 1322⁹⁷), те је узео титулу „господар“ „Хума“ још 1304 године.

Да је Урош II називом „Croatie“ у свом владарском наслову одговорио на изазов бана Младена доказују и титуле дотадашњих српских владара. У њиховим титулама нема назива „Croatia“. Између Урошевих титула, које су забиљежене у которском статуту, налази се и титула „Rex Albanie“. И ова је титула одговор на један изазов. Папа Иван XXII позивао је (у мају 1318) Филипа од Тарента (од 1313 насловног цариградског цара) да у савезу са угарским краљем Карлом Робертом и баном Младеном нападне на краља Уроша.⁹⁸) У јуну 1318 дигли су се против „невјернога рашког краља“ многобројни римокатолички великаши (barones) у земљи између Скадра и Авлоне, да збаце његов јарам. Када је краљ Карло јавио папи да је освојио Мачву и да је вољан продријети до мора ако му притекну у помоћ и други католички владари, позва папа Иван XXII њемачке кнезове и чешког и пољског краља, али узалуд. „Урош је, међутим, одржао своје јужне границе, те се отада почео називати и краљем Арбаније.“⁹⁹)

За појаву хрватског имена у диоклиским странама каже Шишић да она долази отуда што би „међу Србима — Дукљанима била извјесна скупина народа која се звала Хрвати; баш онако као што је таквих скупина Хрвата било и међу Чесима X и XI вијека, као и међу Пољацима онога времена“.¹⁰⁰) Чињеница да се име Хрватска и Хрвати у превалитанским странама (Диоклији) не спомиње ни у којем историском врелу, па ни код самог попа Дукљанина, већ једино у вези са називом Далмација и Далмати, како сам навео, ослабљује Шишићев суд иако за њ каже: „То постојање скупине Хрвата у горњој Далмацији још увијек не значи да је горња Далмација била саставни дио Хрватске, па чак ни то да се овдје ради о етничким Хрватима у оном смислу као у

⁹⁴. Ибид.

⁹⁵. Ибид.

⁹⁶. Јиречек — Радонић, сп. дј. 258.

⁹⁷. Клаић: Пов. Хрв., књ. II, 23 (Генеалогско стабло брибирских кнезова).

⁹⁸. Јиречек — Радонић, сп. дј. 259.

⁹⁹. Ибид.

¹⁰⁰. Љетопис Дукљанина, изд. Шишић, стр. 171—172.

Хрватској, гдје је то име било не само национално него и политичко (државно).¹⁰¹)

Превалитански крај са жупама Церменица, између Будве и Ластве, па Прапратна, Крајина и Облик (*Obliquus*) од Ластве до Бојане, обухвата простор око 1000 км². Да је на овом простору, поред онда бројних Романа (Латина) и Арбанаса, па и Срба, била и „извјесна скупина народа која се звала Хрвати“, тешко је предпоставити. Нипошто пак није могућно да би та „извјесна скупина“ то острво у латинско-арбанашко-српском мору дала своје име читавом нашем приморју од доње Цетине до Драча у Албанији, и то још у XII или XIII вијеку. Ниједна од средњовјековних српских области овог приморја није успјела да му да своје име, а била би му га дала „извјесна скупина народа“ жупе Церменице. У XI вијеку па до краја XII вијека овдје је позната држава „Словинија“ са својим краљем (»*Sclavorum rex*«) на челу.¹⁰²) Она се у једној папинској повељи (були) из 1089 год. назива и »*regnum Diocliae*«¹⁰³), за Манојла Комненца „војводство Далмације и Диоклије“, а у писму папе Иноцента III Вукану овај је назван краљем Далмације и Диоклије,¹⁰⁴) како је то већ горе све споменуто. Домаћи споменик помиње Вукана као владара „српским земљама и зетским странама и поморским градовима и њиховим предјелима“,¹⁰⁵) а Стјепан Првовјенчани назива се »*Stephanus, Dei gratia totius Serbiae, Diocliae tribuniae, Dalmatiae atque Chlumiae rex coronatus*.« Стјепан, милошћу божјом окружени краљ читаве Србије, Диоклије, Травуније, Далмације и Хума).¹⁰⁶) У овим титулама назив Диоклија истовјетан је са називом Зета, а онај „поморски градови“ са „Далмација“, и означава подручје Горње Далмације од Будве до Бојане или сјеверне Превалитане (Превалиса), како се означавало кроз XI и XII вијек. Из овога се види да од IX вијека, када се почиње јављати покоје историско врело о нашим странама, па све до постанка Дукљаниновог Љетописа и непосредно послје њега, ни у једном историском врелу — понављам — нема ни спомена о називу Црвена Хрватска, у Горњој Далмацији, нити уопште о хрватском имену. Најзначајније је то да га нема нигдје ни у оном дијелу Љетописа за који је утврђено да потиче од попа Дукљанина.

Да би се доказало да назив Црвена Хрватска потиче отуда што би Горња Далмација била насељена Хрватима, тумачи се да оно „Црвена“ значи „мала“, према оном „Бијела“, што има да

¹⁰¹. Идем.

¹⁰². Жиречек — Рад. I, 155 и биљ. 2.

¹⁰³. Ибид., 156.

¹⁰⁴. Theiner, сп. дј. 5.

¹⁰⁵. Стојановић: Записи I, бр. 7; Жиречек — Рад., сп. дј. 212.

¹⁰⁶. Идем. 217.

значи „велика“.¹⁰⁷) Дакле двије Хрватске (Далмације): једна велика, а друга мала. Постоји и мишљење да се за Доњу Далмацију (Хрватску) узео назив »Alba« (Бијела), а за Горњу »Rubea« (Црвена) по томе што је у Доњој Далмацији било ваљда једно племе, које се по граду Лабу — који је носио претсловенско, а ваљда и преиндоевропско име Лаб, настало метатезом од »Alb« — називало неким називом којему одговара латински »Albi«, а у нашем језику „Бијели“, а у Горњој Далмацији друго, арбанско, које се ваљда по земљи црвеници свог краја називало, а и данас се назива, Кучима, по латинском »Cocseus«. = »socius« (скерлетно-црвен), или исто по латинском, али боље познатом »Rubeus« (црвен).¹⁰⁸)

За доказ да је у Горњој Далмацији (превалитанским странама) постојао хрватски народ пише Армин Павић: „Е, није у Дукљанској архонтији нестао народ Хрватски. Тај је остао, јер је у оно старо доба био са српским идентичан један народ славенски. Нестало је само Хрватских кнезова, жупана, које замијенише српски, а који имаху и на једној и на другој страни та имена“.¹⁰⁹) Овим се хтјело рећи да су диоклиски крајеви били прво под влашћу хрватске државе, а ову да је замијенила српска. Само речено, а ничим доказано. Историја биљежи друкчије. По њој је власт у „Дукљанској архонтији“ (области) била византиска све док је нијесу заузели Срби, што је било у првој половини X вијека. По Дукљанину ово је извршио Предимир, а коначно у XI вијеку Стјепан Војислав. Историја даље биљежи да се у овој архонтији мијењала сад српска, сад византиска власт, док она није коначно остала у српској власти од прве половине XI вијека па све до турске најезде.

На подручју некадашње диоклиске архонтије живи данас, поред Срба, и нешто Арбанаса. То значи да су ови некада били бројно јаки кад нијесу кроз толико времена примили српски језик и стопили се са Србима у јединствену нацију. Поред Арбанаса и Срба било је у Диоклији и Латина, и то нарочито у градовима, како свједочи була папе Александра II,¹¹⁰) а и сам поп Дукљанин, који је за њих превео своју хронику на латински језик. Срби су, дакле, при свом продирању на море затекли у диоклиским странама једино Арбанасе и Латине. Нијесу затекли власти хрватске државе, него византиске. По нагађању хрватских историчара била би се хрватска државна власт протезала при крају X или у другој половини XI вијека највише до Неретве, а преко

¹⁰⁷. А. Дабиновић, Бенедиктински самостани у Боки Которској; Хрватска стража, ускршњи број, Згр. 1938.

¹⁰⁸. П. Скок... Како Бизантинци пишу лична и мјесна имена; Стар. Хрв. Просвј. Н. С. 71—72 бил. 31.

¹⁰⁹. Арм. Павић: Цара Констант. VII. Порфиороген. »De Administrando imperio« гл. XXIX—XXVI; Загр. 1909, стр. 15.

¹¹⁰. Farlati, сп. дј. св. VII—XVIII.

ове никада. Да је у диоклиским странама било неко хрватско племе то би било острво у Латинско-Српско-Арбанаском Мору, које ни по чему није могло да даде своје име Диоклији, а најмање читавој Горњој Далмацији од Омиша до Драча у Албанији. До потпуне преваге словенског (српског) живља у Диоклији дошло је тек за вријеме српске власти у њој и преко Срба.

Доказивање да у диоклиским странама живи хрватски народ иде послѣ Павића и даље. Говори се о некој српској и хрватској експанзији међу народ овог краја и истиче да „није вјероватна ранија српска, а касније хрватска експанзија. Вјероватно је, по свој прилици, обратно. А ипак није без интереса навести да назив „Црвена Хрватска“ слуги на каснију сеобу. „Црвена“ значи наима „малена“ или „млада“ Хрватска, за разлику од „Бигеле“, „велике“, „старе“ Хрватске“.¹¹¹) Овим тумачењем назива „Црвена Хрватска“ наглавце се изврће малопрѣје наведено Павићево умовање, а ипак се овако пише под утицајем тог његовог умовања. Али и ово је само празна прича. По историји се зна да су Срби већ у X вијеку продрли у приморске стране Диоклије и да су ту трајно остали. Да су одатле били истиснути од Хрвата, или од било кога другог, то она нигдје не биљежи. Она зна да је Хрватска била од доње Цетине пут запада.

Нагађања о експанзијама, и која је од њих била прва а која друга, мирише на теорију да су се Словенима, који су населили наше приморске крајеве, наметнула за господаре ратничка племена Хрвати и Срби.

Према овој теорији били би Словени ових крајева узели да се називају именима ових ратника, па како се њихова власт мијењала над њима, онако су они мијењали своје национално име. А када је то било? То се не каже. Изгледа да се мисли на она мутна времена када о Словенима диоклиског краја нема никаквих вијести. Све ове експанзије само су пусто натезање које потиче из субјективних побуда, не би ли се на основу тога утврдило да је на подручју Диоклитије постојала власт Хрвата, па било то и у тамна времена VII и VIII вијека, и да одатле потиче назив Црвена Хрватска. Историја, напротив, зна да су у Диоклији и у сусједним областима имали власт приморски српски жупани већ у VIII вијеку, а да ли су приморски крајеви Зете (Диоклитије) већ у то доба припадали Зетској области, није познато. Сва је прилика да су били у потпуној власти Византије. Свакако је у превалитански крај (Горњу Далмацију) већ врло рано почео да продира словенски, (српски) живаљ, као насељеник. По Дукљанину, Срби су (Предимир) загосподарили и овим крајевима у првој половини X вијека.

О мијешању српског и хрватског имена код византиских писаца каже се да нијесу видјели разлике, него да су Срби у трансверсалном продирању с истока према западу, потиснути од Буга-

¹¹¹. Дабиновић, о. ц. вид. бр. 107.

ра, доспијевали у приморје и ту живјели са Хрватима“.¹¹²⁾ Ово мишљење није тачно. Бугари нијесу потискивали Србе као народ (нацију), већ се бугарска власт повремено ширила и на приморске српске области. У бугарској држави, приликом сваке њезине експанзије било је и других српских области. У Самуиловој држави било је више Срба него Бугара. О ширењу бугарске власти на српска подручја и поп Дукљанин прича у оном дијелу свог Лџетописа који несумњиво потиче од њега и који „вриједи за историју Диоклије XI и XII вијека“, али не каже да би се том приликом Срби иселили у друге земље.

Од мишљења о „експанзијама“ и од неодлучности да се при том пресуди која би од њих била старија а која млађа, пошло се корак напријед и одлучно истакло да је хрватска експанзија преслојила словенски народ. Ово се тврди на основу теорије да су Хрвати Готи, дакле Германи, и да су они, као ратници, подвргли себи словенски народ који је прије њих запосјео читаву римску провинцију Далмацију и учинили га својим робљем (*schlavi*) и слугама (*servi*), па да му одатле и потиче име „*sclavi*“ и „*serbi*“. Ови су Гото-Хрвати, тврди се даље, „били увијек господујући слој народа у нашим крајевима, иако су од потчињеног пука примили: језик, обичаје и начин живота, од њих је потекла и династија Немањића“.

По овом разлагању српског народа уопште нема на подручју некадашње римске Далмације. Ишчезао је као робље међу Готима (Хрватима). Онима који овако разлажу није стало до онога што историја биљежи: 1) да су Готи провалили у Далмацију поткрај Марцелинове владавине (468 године); 2) да им је ту, послје смрти њиховог највећег владара Теодорика Великог (526 године), била сломљена сва сила и да су Готи оставили Далмацију; и 3) да тек послје пада готске моћи наступа продирање Словена у Далмацију и да, по цару Константину Порфирогенету, Хрвати и Срби долазе у њу послје пада Салоне.

Ето докле се доспјело, не мислећи како је у Дукљаниновом Лџетопису дошло до назива Црвена Хрватска! Али, дошла су времена када се код нас свако необјашњено питање из наше средњовјековне историје може мирно процијенити без политичке пристрасности. У том циљу је написан и овај рад.

¹¹² Идем.